

Etymológia termínu „liberalizmus“ odkazuje k pojmu slobody, ktorého extenzia aj intenzia kolíše v závislosti od myšlienkových súradníc zrkadliacich metamorfózy, ale aj pretrvávajúce v ríši hodnôt. V spojitosti s liberalizmom ako vyhranenou ideovou sústavou treba rozlišovať prinajmenšom dve podoby liberalizmu: na jednej strane ide o ekonomickú koncepciu fungovania hospodárskeho života spoločnosti, na strane druhej o sociálno-politickú koncepciu. V tomto zmysle slovo liberalizmus značí rešpektovanie individuálnej autonómnosti, akceptovanie občianskych a politických práv, viery v pokrok, predstavy o obmedzenej povahe ľudskej prirodzenosti, ktorej majú zodpovedať sociálne inštitúcie.

Liberalizmus vonkoncom nemožno presne charakterizovať vágnym aforizmom laissez-faire a hoci na prelome 19. a 20. stor. boli liberálne idey a podnety zneužitú na obhajobu nelegitímnych privilégií a asociálnych sebeckých záujmov, v súčasnosti pozorujeme renesanciu liberálnych ideálov v celosvetovom meradle. Prednosť liberalizmu na rozdiel od rôznych kolektivistických utópií vidím v zhode s Hayekom v tom, že v jeho základných princípoch nenachádzame žiadne strnulé, nemenné pravidlo, povýšené na nevyhnutné krédo. So zreteľom na sociálno-politickú dimenziu liberalizmu treba podčiarknuť panstvo zákona, legitimitu právnej artikulácie slobody a jej garancí. Vzhľadom na mechanizmy a fungovanie spoločenského života liberalizmus uprednostňuje spontánne sily spoločnosti, ktoré majú nepreberné variácie, a minimalizuje metódy donútenia, priameho i nepriameho nátlaku.

Prirodzene, ekonomický a sociálno-politický moment v liberalizme sa vzájomne prelínajú a podmieňujú, keďže napr. politické slobody, politická rovnosť predpokladá ekonomické zdôvodnenie týchto slobôd; preto pokiaľ abstrahujem od ekonomického pozadia liberalizmu, ide o abstrakciu motivovanú tematickým záberom a nie povahou problému.

K ideovým zdrojom liberalizmu ako sociálno-politickej teórie nepochybne patrí J. Locke. Jeho dielo *Dve pojednania o vláde* je skvelou ukážkou analytického ducha, ktorý zoči-voči dobovým teologickým autoritám a Hobbesovej doktríne striktne rozlišuje kompetenciu a legitimitu exekutívy, legislatívy a justície a háji legitímnosť vlády (politickej moci) založenú na spoločenskom konsenze.

Locke rozlišuje medzi tromi formami mocenských vzťahov a tromi typmi autorít (otcovská, resp. rodičovská, politická a diktatúra), pričom podrobne rozoberá a charakterizuje ich rozdiely pôvodu, povahu a funkcie. Podstatu štátu a jeho inštitúcií Locke vidí vo výsadnom práve určovať zákony a trestať ich porušovanie.

V Lockovom uvažovaní politická moc a jej inštitúty zabezpečujú ochranu vlastníctva, pričom sa obšírne analyzuje pôvod, genéza, povaha a funkcie súkromného vlastníctva. V úvahách na margo miery vlastníctva Locke tematizuje aj problematiku nespravodlivého vlastníctva a vzniku peňazí; v tejto súvislosti treba zdôrazniť, že Locke odmieta legitímovať nadmerné neprirodzené vlastníctvo biblickou tradíciou a operuje s opozíciou vzácnosť versus

nadbytok. Hoci Locke nepodáva explicitnú definíciu súkromného vlastníctva, z jeho charakteristík a analýz tohto inštitútu vyplýva, že súkromným vlastníctvom rozumie *vylučné právo užívania*.

Východiskom Lockových analýz je prirodzený stav, v ktorom celá zem je daná v rovnakej miere do užívania všetkým ľuďom, nikto nemá prednostné ani vylučné právo užívať niečo tak, aby z toho boli vyňatí iní ľudia. K obratu dochádza vtedy, keď si človek prívlastní niečo z pôvodne spoločného vlastnou činnosťou, vlastnou prácou. Podľa Locka práca pridáva k predmetom prírody čosi, čo z nich činí objekt vlastníctva. Osobná práca, pokiaľ sledujeme genézu súkromného vlastníctva, zakladá právny titul vlastníctva. „To, že to vyňal ze spoločného stavu, do nehož to príroda postavila, pripojilo touto prácou k tomu niečo, čo vylučuje spoločné právo iných ľudí. Ježto táto „práca“ je nesporným vlastníctvom pracovníka, nikdo mimo neho nemôže mať právo na to, k čemu toto bylo jednou pripojeno, aspoň tam, kde toho je dost a kde to je jako dobré ponecháno spoločne pro jiné“ (1, s. 152).

Locke pokladá za samozrejmé, že každý človek disponuje vlastníctvom svojej osoby, ktoré je nescudziteľné. Lockove názory na genézu a legitímnosť súkromného vlastníctva príkro kontrastujú napr. s predstavou J. J. Rousseaua, podľa ktorého súkromné vlastníctvo má svoj pôvod v lúpeži (pripomínam jeho koncepciu prvého okupanta) a až dodatočne sa legitimuje vzťahom aspoň dvoch vôlí k sebe navzájom, kedy jedna uzná zvrchovanosť druhej. Rousseau žiada, aby právo na vlastníctvo stanovilo, aby „nebyl žádný občan tak bohatý, aby si mohl koupit jiného občana, a žádný ... tak chudý, aby se musel prodávat. To předpokládá u velikých omezit jmění a vliv, u malých lakomství a chtivost“ (2, s. 248).

Treba poznamenať, že výhrady voči súkromnému vlastníctvu u Rousseaua a jeho mnohých nasledovníkov týkajú sa skôr transferu vlastníctva a jeho spoločenských dôsledkov než vlastného inštitútu.

V tomto smere sa aj Lockova pozornosť presúva k problematike miery, rozsahu vlastníctva. Medze vlastníctva stanovuje u Locka jednak hranica prírodne danej osobnej spotreby, jednak hranica vlastnej práce. Locke si pri rozvíjaní tejto problematiky vypomáha aj výpožičkou z biblie a tvrdí, že prívlastňovať si, a teda nadobúdať majetok limitovaný prirodzeným zákonom rozumu prikazuje Boh.

„... když Bůh nařizoval podmaniti si, dával tím zmocnění k přivlastnění, a stav lidského života, jenž vyžaduje práci a materiál k zpracování, nutně zavádí soukromý majetek“ (1, s. 155). Práca teda dala ľuďom rozdielne práva na jednotlivé časti sveta. Historická obmedzenosť Lockových analýz súkromného vlastníctva sa prejavuje v tom, že argumentuje príkladmi tých foriem vlastníctva, ktoré sú bezprostredne späté s pôdou, jej obrábaním a kultiváciou.

Locke bol vzdialený tomu, aby nevidel nespravodlivý rozsah vlastníctva, ktorý nemožno legitimovať vlastnou prácou. Hromadenie vlastníctva, presahujúceho prirodzene stanovenú mieru, Locke zdôvodňuje pomocou vzniku a funkcie peňazí, ktoré však sú len viditeľným stelesnením kategórie vzácnosti. V tomto kontexte s dôrazom na pojem vzácnosti ako ekonomickej kategórie je pochopiteľné Lockovo tvrdenie, že tam, kde neexistuje nič trváce a vzácne, nenachádzame tendenciu akumulovať majetok.

V snahe objasniť nerovnomernú distribúciu vlastníctva nachádza Locke vysvetlenie vo fungovaní peňazí, ktoré umožňujú vlastniť viac, než vyžaduje

pohodlie ľudskej existencie a než môže byť zdôvodnené osobnou prácou. V čom vidím aktuálnosť a podnetnosť Lockových úvah na margo súkromného vlastníctva?

Na rozdiel od kolektivistických utópií, marxizmus nevynímajúc, ktoré inštitút súkromného vlastníctva zavrhnú stáby prvotný smrteľný hriech bez toho, že by reflektovali rozdiely medzi súkromným vlastníctvom ako výlučným právom užívať a problémom transferu, prevodu vlastníctva, Lockovi takúto zámenu nemožno vyčítať. Nejde pritom o malichernú vec, lebo námietky voči súkromnému vlastníctvu sú de facto kritikou transferu vlastníctva, ktoré v skutočnosti zakladá sociálnu nerovnosť medzi ľuďmi, a teda sociálnu nepravodlivosť.

Je iste viac príčin, pre ktoré sa hodno pristaviť pri Lockovom mene a diele. Jednou z príčin vzhľadom na danú tému je spôsob, ako Locke rozvíja úvahy o funkciách politickej moci v spojitosti s vlastníckymi a dispozičnými právami. Ak sa vraciame k tomuto aspektu Lockovko odkazu, činíme tak preto, že nás núti prehodnotiť v celej šírke a hĺbke socialistické vízie, deklamujúce súčasnú realizáciu ideálu slobody a rovnosti za predpokladu istého inštitucionálneho usporiadania spoločnosti (napr. zrušením súkromného vlastníctva, jeho tzv. zospoločenšením).

LITERATÚRA

1. LOCKE, J.: Dvě pojednání o vládě. Praha 1965.
2. ROUSSEAU, J. J.: Rozpravy. Praha 1978.